

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΣΠΕΤΣΙΕΡΗ
Τακτικού καθηγητοῦ τῆς Παιδαγωγικῆς
Διευθυντοῦ τοῦ Ἐργαστηρίου Πειραματικῆς Παιδαγωγικῆς

ΑΙ ΑΞΙΑΙ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΚΑΙ Η ΙΕΡΑΡΧΗΣΙΣ ΤΩΝ *

Κύριε Πρόεδρε τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου,
Ἕλληνες Λειτουργοὶ τῆς Παιδείας,
Κυρίες καὶ Κύριοι,

Βαθυτάτην συγκίνησιν αἰσθάνομαι εὗρισκόμενος μεταξύ σας σήμερον. Σᾶς εὐχαριστῶ θερμότατα, Κύριε Πρόεδρε, διὰ τὴν εὐγενῆ πρόσκλησιν ποὺ ἐμεριμνήσατε νὰ μοῦ διαβιβασθῇ, καθὼς καὶ διὰ τοὺς χαιρετιστηρίους λόγους, ποὺ μοῦ ἀπηυθύνετε πρὸ δλίγου.

Ἡ συγκίνησίς μου ἀναβλύζει ἀπὸ πλείονας αἰτίας. Εἰς τὰς ἀναμνήσεις τῆς κοινῆς ἱστορικῆς μας ζωῆς προσέθεσε σήμερον ἡ γενεά σας, ἀδελφοὶ Κύπριοι, ἐπιτεύγματα ἀκτινοβολοῦντα αἴγλην καὶ δόξαν, τὰ ὁποῖα μᾶς ἐπλήρωσαν ὑπερφηφείας ἐθνικῆς.

Μὲ τοὺς ἀπαραμίλλους ἡρωϊσμούς σας ἐβεβαιώσατε, διὰ μίαν εἰσέτι φορὰν, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἀρετὴ ζῇ εἰς τὴν μακαρίαν γῆν τῆς Κύπρου, πάντοτε φεγγοβόλος καὶ πάντοτε προβάλλουσα ἀνανεούμενα παραδείγματα διὰ τὴν ποιότητα τῆς ἑλληνικῆς ἀλκῆς.

Ἡ ἰδική μου συγκίνησις πλαισιώνεται τὴν στιγμὴν ταύτην καὶ ἀπὸ προσωπικὰ στοιχεῖα. Καλούμενος ἐνταῦθα ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν Ἐκπαιδευτικὸν Συμβούλιον εὗρον συμβάλλοντα εἰς τὰ ὑψηλὰ ταῦτα ἐπιτεύγματα σὲ τὸν παλαιὸν συσπουδαστὴν μου, Κύριε Πρόεδρε.

Κατὰ τὰς κοινὰς μας πνευματικὰς ἀναζητήσεις εἶχον προσέξει ἔνωρις τὰ σπέρματα λόγου καὶ ἡθους, τῶν ὁποίων ἐτυγχάνετε φορεῖς, καὶ ἅτινα ἔπειτα ἐκαρποφόρησαν πλουσίως καὶ σᾶς ἰκάνωσαν, ἵνα βαστάσετε τὸ εἰς ὑμᾶς ἀνήκον μέρος τῶν ἀγώνων.

Ἰδιάζουσιν ἐπίσης χαρὰν αἰσθάνομαι ἐπαναβλέπων ἐνταῦθα μαθητὰς μου προσφιλεῖς ἐκ τῶν Πανεπιστημίων Θεσσαλονίκης καὶ Ἀθηνῶν, ἀναδειχθέντας ἀξιόους τῶν ὑποθηκῶν, τὰς ὁποίας τοὺς παρέσχομεν.

* Διάλεξις γενομένη τὴν 18ην Ἰουλίου 1960 ἐν Λευκωσίᾳ τῆς Κύπρου.

Ἄλλ' ὁ θαυμασμός μου καὶ ἡ συγκίνησις δλοκληροῦται πρὸ πάντων ἀπὸ τὸ ὁμόθυμον, τὸ ὅποιον ἐνεφάνισεν ὡς ἐνότης ἀδιαίρετος ὁ Ἑλληνισμός τῆς Κύπρου, ἀπὸ τοῦ σεπτοῦ Ἐθνάρχου καὶ τοῦ θρυλικοῦ Διγενῆ μέχρι καὶ τοῦ ἀπλουστέρου πολίτου.

Τὸ ἀρραγὲς τῆς ψυχῆς σας καὶ τὸ ἀκαμπτον τῆς πίστεώς σας, παρ' ὅλας τὰς θυσίας, εἰς τὰς ἀξίας καὶ τὰς παραδόσεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ θὰ συγκινήῃ εἰς τὸ διηνεκὲς τοὺς Πανέλληνας. Ἡ γενεά σας κατέστη μία ἱστορικὴ γενεά. Οἱ ἔπειτα θὰ ἐπαναλαμβάνουν ἀδιαλείπτως τὸν ἐπαινόν σας, δι' ὅσα ἐπετελέσατε.

Εἰς τὴν ἀναγραφὴν αὐτὴν τῶν ἡρώϊκων ἐπιτευγμάτων ἡ συμβολὴ τῶν Κυπρίων λειτουργῶν τῆς Παιδείας ἔχει καταλάβει ἤδη περιβλεπτον θέσιν. Καὶ τοῦτο, διότι εἰς τὸν αἰῶνα τῆς τεχνικῆς καὶ τῶν μηχανῶν, τὸν προκαλοῦντα πολλὰς παρανοήσεις ὡς πρὸς τὸν δείκτην δυναμικότητος μεταξὺ ὕλικων μέσων καὶ πνευματικοῦ παράγοντος, ἐβεβαιώσατε σεῖς ἐκ νέου τὴν ὑπεροχὴν τοῦ πνεύματος ἐπὶ τῆς ὕλης. Ἐπληθεύσατε τὸ συνεχὲς τῆς ἰσχύος τῆς ὑπὸ τῶν προγόνων μας παραδεδομένης ἀξιολογίας.

Ἐδείξατε πῶς τὸ ἀθόρυβον ἔργον τοῦ διδασκάλου, τὸ σμιλεῖον ψυχᾶς καὶ δονοῦν χορδὰς εὐγενεστάτας τῆς νεολαίας μας, ἔχει ἀξίαν παραμόνιμον καὶ ρόλον μέγιστον, ἀσχέτως πρὸς τὰς μεταβολὰς τοῦ ὕλικου πολιτισμοῦ.

ὑπὸ τὴν ἰδιότητά μου τοῦ Καθηγητοῦ τῆς Θεωρίας τῆς Παιδείας καὶ Παιδαγωγικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν διακηρύττω κατὰ τὴν αἰσίαν ταύτην ὥραν τὴν πρὸς ὑμᾶς καθολικὴν ἀναγνώρισιν. *Ἐφάνητε ἀξιοὶ τῆς πατρίδος.*

Κυρίαι καὶ Κύριοι,

Κατὰ τὴν πρώτην μου ταύτην ὁμιλίαν προέκρινα νὰ ἀναπτύξω τὸ θέμα « Αἱ ἀξίαι τῆς ζωῆς καὶ ἡ ἱεράρχησίς των », ἐπειδὴ τοῦτο ἀφ' ἑνὸς μὲν εἶναι θεμελιώδες διὰ τὸ ἐκπαιδευτικὸν λειτουργήμα, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπτεται ἐκδηλώσεων τοῦ Κυπριακοῦ πνεύματος, τόσον παλαιῶν, ὅσων καὶ σημερινῶν.

Γνώρισμα οὐσιώδεις τῆς ζωῆς τῶν καθ' ἕκαστον ἀτόμων, ὡς καὶ τῶν ὀργανωμένων κοινωνικῶν ομάδων εἶναι ἡ ἔκφρασίς της διὰ πράξεων, διὰ προβολῆς σκοπῶν. Ἐκεῖ εἰς τὴν πράξιν πραγματοποιεῖ τὸν ἑαυτὸν τοῦ τὸ ἄτομον. Ἀλλὰ καὶ ἡ ὁμάς τὴν ὄντοτήτά της ἐμφανίζει μὲ τὰς πράξεις της.

Τὸ πλῆθος τῶν δυνατῶν πράξεων, τῶν ἐπιδιώξεων καὶ τῶν σκοπῶν εἶναι διὰ τὸν ἄνθρωπον ἀρχήθεν μέγα. Μὲ τὴν πρόοδον τοῦ πολιτισμοῦ ὅμως τοῦτο γίνεται ὁλονὲν καὶ μεγαλύτερον.

Πᾶν ἄτομον, ἰδιαίτερος δὲ ὁ νέος προβάλλει εἰς τὸν ἑαυτὸν τοῦ τὸ ἐρώτημα: τί σκοποὺς νὰ θέσω εἰς τὴν ζωὴν μου; Τί πρόγραμμα νὰ ἔχω διὰ τὰς πράξεις μου; Τί νὰ ἐκλέξω ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν δυνατῶν δράσεων;

Βεβαίως εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ καὶ μία κατηγορία ἀτόμων, τὰ ὁποῖα ἀποφεύγουν τὴν ταλάντευσιν περὶ τὰ ἐρωτήματα αὐτά. Πράττουν δύο τινά.

1ον. Ὁρισμένοι μιμοῦνται ἐκείνους τοὺς τρόπους, ἐκείνας τὰς ἰδέας, ποὺ ἔτυχε νὰ εὑρουν γύρω των κηρυττομένας με ἐπιμονήν.

2ον. Εἶναι δυνατόν νὰ κάμουν ἄλλοι τὴν ἐξῆς σκεψιν. Ἡ ἐποχὴ μας με τὰς τόσας ἐφευρέσεις καὶ ὑλικά μέσα, με τὰ τόσα ἐντυπωσιακὰ θεάματα, με τὴν πολύμορφον κοινωνικότητά της μᾶς ἀπῆλλαξε πλέον ἀπὸ τοιαύτας ἀναζητήσεις. Ἀφοῦ εἶναι τόσα πολλὰ τὰ πράγματα, με τὰ ὁποῖα δύναται νὰ γεμίσω τὴν ζωὴν μου, δὲν ὑπάρχει φόβος νὰ πλήξω. Ἄρα ἂς μὴ με ἀπασχολοῦν τοιαῦτα ἐρωτήματα.

Ὑπάρχουν ὅμως ἄνθρωποι, ποὺ δὲν ἱκανοποιοῦνται ἀπὸ τὴν μίμησιν, ἀπὸ τὴν ρουτίαν, ἀπὸ τὸ ἐντυπωσιακόν, ἀλλὰ τίθενται ἀντιμέτωποι τοῦ ἑαυτοῦ των καὶ θέλουν νὰ ἀποκτήσουν μίαν σαφεστέραν συνείδησιν περὶ ζωῆς, ἰδικῆν των. Ἐπειτα οἱ ἄλλοι, οἱ ἄνθρωποι τῆς μιμήσεως, τῆς μόδας, καὶ τῶν φευγαλέων ἐντυπώσεων, δὲν ἀργοῦν νὰ ἀντιληφθῶν, ὅτι ὑπάρχουν ἀσχολίαι ποὺ ἔχουν πτωχὸν περιεχόμενον. Ποὺ ἀφίνουν ἐν κενὸν εἰς τὴν ψυχὴν μας, ὅταν κάμωμεν τὸν ἀπολογισμὸν των.

Εἶναι συνεχῶς ἀναγκαῖα μία ἐρευνα, ἥτις νὰ μᾶς βοηθῇ νὰ διακρίνωμεν τοὺς σκοποὺς τῆς ζωῆς ὡς πρὸς τὸ εἶδος των καὶ ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον των.

Ἡ ἐξέτασις τοῦ ζητήματος ἀρχίζει κατὰ πρῶτον εἰς τὴν ἐλληνικὴν φιλοσοφίαν, ὅτε ἐρευνᾶται τὸ θέμα πῶς πρέπει νὰ ζῇ ὁ ἄνθρωπος, « πῶς δεῖ βιοτεύειν » κατὰ τὴν κλασσικὴν ἔκφρασιν. Ἐκτοτε μελετᾶται συνεχῶς λαβὸν εἰς τὰς ἡμέρας μας τὴν μορφήν τῆς θεωρίας τῶν ἀξιών.

Ὁ ὅρος ἀξία ἐχρησιμοποιήθη ἀπὸ τοὺς Δυτικοευρωπαίους εἰς τὴν Πολιτικὴν Οἰκονομίαν διὰ τὰ ὑλικά ἀγαθὰ. Ἐπειτα ἐχρησιμοποιήθη με ἔμφασιν ἀπὸ τὸν Nietzsche εἰς τὸ ἠθικὸν πεδίον. Ἐκτοτε διαδίδεται εἰς τὰ εὐρύτερα στρώματα.

Ἐὰν θέλωμεν ὅμως νὰ εἴμεθα ἀκριβεῖς ἱστορικῶς, ὁ ὅρος ἀξία εὑρεται τὸ πρῶτον ἐπὶ σαφοῦς ἠθικῆς σημασίας εἰσηγμένος εἰς τὴν ἐλληνικὴν Φιλοσοφίαν. Εἶναι δημιούργημα μάλιστα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Κύπρου, ὁ ὁποῖος συνέβαλεν εἰς τὴν διασάφησιν τῆς ἠθικῆς ζωῆς διὰ τῆς θεμελιώσεως εἰς τὰς Ἀθήνας τῆς Φιλοσοφίας τῆς Στοᾶς.

Τὸ τέκνον τῆς Κύπρου, ὁ Ζήνων ὁ Κυτιεύς, ὁ ζήσας ἀπὸ τοῦ 350·264 π.Χ., ἔπειτα ἀπὸ τὰς Πλατωνικὰς καὶ Ἀριστοτελικὰς ἠθικὰς ἀναζητήσεις ἔρχεται νὰ παρᾶσχῃ μίαν τελειωτικὴν διατύπωσιν εἰς τὴν περὶ πράξεων θεωρίαν, ἔχουσαν ὡς γνώρισμα χαρακτηριστικὸν τὴν σύνδεσιν τῆς ἀφρημένης θεωρίας με τὴν συγκεκριμένην· πρᾶξιν, διατύπωσιν ἀπλωθεῖσαν καὶ πέραν τοῦ ἐλληνικοῦ χώρου, ἀλλὰ καὶ πέραν τῶν χρονικῶν ὁρίων τῆς λειτουργίας

τῆς Στοᾶς ὡς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς, ζῶσαν συνεχῶς καὶ γεννῶσαν παρορμήσεις διὰ πᾶσαν νέαν γενεάν καὶ διὰ πάντα πνευματικὸν ἄνθρωπον μέχρι καὶ τῆς σήμερον.

Τὸ γενικὸν γνώρισμα τῆς Στωϊκῆς Φιλοσοφίας, ἡ ἐπαφὴ τῆς θεωρίας μὲ τὴν πράξιν τῆς ζωῆς, ἀπέρρευσεν ἐκ τῆς σκέψεως τοῦ Ζήνωνος, ὅτι ἡ προτίμησις τοῦ « βίου θεωρητικοῦ » ἡ διδαχθεῖσα ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, εἶναι μία φυγὴ ἐκ τῆς ζωῆς, εἶναι μία ἀπομάκρυνσις ἐκ τῆς πραγματικότητος, τῆς κοινωνικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς. Τὴν διάστασιν ταύτην μεταξὺ θεωρίας καὶ ζωῆς θέλων νὰ ἄρῃ ὁ Ζήνων τονίζει, ὅτι ἡ ὀρθὴ προᾶξις ἡ κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ δίδει τὴν εὐδαιμονίαν εἰς τὴν ψυχὴν μας· παρέχει συνείδησιν περὶ πραγματοποίησέας μας ἀνωτάτης.

Τοῦτο ἦτο ἐν κήρυγμα, τὸ ὁποῖον εἴλκυε παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Ζήνωνος ἀκόμη καὶ βασιλεῖς, ἵνα ἀκροασθοῦν τὴν διδασκαλίαν ταύτην περὶ ὑπευθυνότητος ἔναντι τῆς ζωῆς. Παράδειγμα ὁ βασιλεὺς Ἀντίγονος, τὸ ὁποῖον θὰ ἐπανελαμβάνετο κατόπιν συνεχῶς εἰς τὴν Στοάν, ἀκόμη καὶ ἐπὶ Ρωμαιοκρατίας, ἀπὸ τῶν Σκιπίωνων μέχρι τοῦ Μάρκου Ἀδρηλίου.

Διὰ τὸν Ζήωνα καὶ τοὺς ἔπειτα Στωϊκοὺς βασικὸν δόγμα ἦτο : « *Πάντα τὰ κατὰ φύσιν ἀξίαν ἔχειν καὶ πάντα τὰ παρὰ φύσιν ἀπαξίαν* »¹.

Ἔχουν ἀξίαν, ἔλεγον, ὅσα συμφωνοῦν πρὸς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου.

Ποία εἶναι ὅμως ἡ φύσις τοῦ ἀνθρώπου ;

Εἰς τὸ ἐρώτημα ἀπαντοῦν μὲ ἴδιον τρόπον : « *Ἀνθρωπος φύσει ζῶν λογιστικὸν καὶ κοινωνικὸν καὶ φιλαλληλον* »².

Εἰς τὸν ὁρισμὸν των αὐτὸν ἔχομεν μίαν προχώρησιν ἐν σχέσει πρὸς τὸν παραδιδόμενον Πλατωνικὸν ὁρισμὸν, τὸν κοινῶς γνωστὸν ἐκ τῶν ἐγχειριδίων τῆς Λογικῆς, ὅτι « ὁ ἄνθρωπος ἐστὶ ζῶον λογικόν ».

Τώρα προσθέτουν οἱ Στωϊκοὶ παρὰ τὴν λογικότητα καὶ τὴν κοινωνικότητα καὶ τὸ φιλάλληλον.

Ἐκτὸς τῆς ἐννοίας τῆς ἀξίας καὶ ἀπαξίας εἰσάγουν οἱ Στωϊκοὶ καὶ τὴν ἐννοιαν τῆς διαβαθμίσεως μεταξὺ τῶν ἐχόντων ἀξίαν. Κατὰ τὸν Ζήωνα καὶ τοὺς λοιποὺς Στωϊκοὺς « *τῶν ἀξίαν ἐχόντων τὰ μὲν ἔχειν πολλὴν ἀξίαν, τὰ δὲ βραχείαν. Ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἀπαξίαν ἐχόντων, ἃ μὲν ἔχειν πολλὴν ἀπαξίαν, ἃ δὲ βραχείαν* »³.

Τὰ διδάγματα τοῦ Ζήνωνος καὶ τῶν ἀμέσων διαδόχων του ἐν τῇ Στοᾷ ἔφθασαν μέχρις ἡμῶν μόνον ὡς ἀποσπάσματα. Εἶναι τὰ « *Fragmenta Stoicorum Veterum* », ἐκ τῶν ὁποίων ἡ σύγχρονος φιλοσοφικὴ σκέψις οἰκοδομεῖ τὴν ὅλην διδασκαλίαν τῆς Στοᾶς.

1. Στωβαίου, Ἐκλογαὶ II, 6, 6 [153].

2. Αὐτόθι.

3. Ἐνθ' ἀνωτ. II, 6, 6 [156].

Εἰς τὰ ἀποσπάσματα αὐτὰ εἶναι ἐμφανὲς ἡ ἀδιάκοπος προσπάθεια των πρὸς διασάφησιν τῶν προβλημάτων τοῦ πρακτικοῦ βίου. Καὶ εἶναι πολὺ-πλευρος ἡ προσπάθειά των, διότι ζῶντες ἐντὸς τῆς πράξεως ἔβλεπον τὸ πολὺ-πλευρον ταύτης.

Ὁ Στοβαῖος μᾶς παραδίδει τὸ ἐξῆς Στωϊκὸν ἀπόσπασμα περὶ τῆς ἐννοίας τῆς ἀρετῆς :

« Τὴν ἀρετὴν πολλοῖς ὀνόμασι προσαγορεύουσιν. Ἀγαθὸν τε γὰρ λέγουσιν αὐτήν, ὅτι ἄγει ἡμᾶς ἐπὶ τὸν ὀρθὸν βίον. Καὶ ἀρεστόν, ὅτι δοκιμαστόν ἐστιν ἀνυπόπτως. Καὶ πολλοὺ ἄξιον, ὅτι ἀνυπέρβλητον ἔχει τὴν ἀξίαν. Καὶ σπουδαῖον, ἄξιον γὰρ εἶναι πολλῆς σπουδῆς. Καὶ ἐπαινετόν, εὐλόγως γὰς ἂν τις αὐτὴν ἐπαινοίῃ. Καὶ καλόν, ὅτι πρὸς ἐαυτὴν καλεῖν πέφυκε τοὺς ὀρεγομένους αὐτῆς. Καὶ συμφέρον, φέρειν γὰρ τοιαῦτα ἃ συντείνει πρὸς τὸ εὖ ζῆν. Καὶ χρησίμων, ὅτι ἐν τῇ χρεῖᾳ ὠφελιμὸν ἐστι. Καὶ αἰρετόν, συμβαίνειν γὰρ ἀπ' αὐτῆς ἃ εὐλόγως ἐστὶν αἰρεῖσθαι. Καὶ ἀναγκαῖον, ὅτι παροῦσά τε ὠφελεῖ καὶ μὴ παρούσης οὐκ ἔστιν ὠφελεῖσθαι. Καὶ λυσιτελές, τὰς γὰρ ἐπ' αὐτῆς ὠφελείας κρείττους εἶναι τῆς πραγματείας τῆς εἰς ταῦτα συντεινούσης. Καὶ αὐταρκες, ἐξαρκεῖν γὰρ τῷ ἔχοντι »¹.

Τὴν ἠθικὴν αὐτάρκειαν ἐδίδαξαν εἰς τὸν κόσμον οἱ ἀπὸ τοῦ Κυπρίου Ζήνωνος ἔχοντες τὴν ἀρχὴν Στωϊκοί.

Ἐπράξες κατ' ἀρετὴν ; Αἰσθάνεσαι ἓνα ἡσυχασμὸν ἐσωτερικόν, χωρὶς νὰ ἐρωτᾷς περὶ κέρδους ὕλικου ἢ ἀτομικοῦ.

Τὸ πλῆθος τῶν πράξεων καὶ τῶν πραγμάτων διακρίνει ὁ Ζήνων εἰς τρεῖς κατηγορίας, εἰς ἀγαθὰ εἰς κακὰ καὶ εἰς ἀδιάφορα.

« Τῶν ὄντων τὰ μὲν ἀγαθὰ τὰ δὲ κακὰ τὰ δὲ ἀδιάφορα. Ἀγαθὰ μὲν τὰ τοιαῦτα, φρόνησιν, δικαιοσύνην, σωφροσύνην, ἀνδρείαν καὶ πᾶν ὃ ἐστὶν ἀρετὴ ἢ μετέχον ἀρετῆς. Κακὰ δὲ τὰ τοιαῦτα, ἀφροσύνην, ἀδικίαν, ἀκολασίαν, δειλίαν καὶ πᾶν ὃ ἐστὶ κακία ἢ μετέχον κακίας. Ἀδιάφορα δὲ τὰ τοιαῦτα, ζωὴν, θάνατον, δόξαν, ἀδοξίαν, πόνον, ἡδονήν, πλοῦτον, πενίαν, νόσον, ὑγίειαν καὶ τὰ τοῦτοις ὅμοια »².

Τὰ ἀγαθὰ εἶναι κατορθώματα, λέγει, τὰ δὲ κακὰ ἁμαρτήματα. Ἀναλόγως τοῦ ἂν ἔχῃ νὰ ἐμφανίσῃ τις κατορθώματα ἢ ἁμαρτήματα ἀποβαίνει σπουδαῖος ἢ φαῦλος ἄνθρωπος. « Ἀρέσκει τῷ τε Ζήνωνι καὶ τοῖς ἀπ' αὐτοῦ Στωϊκοῖς φιλοσόφοις, δύο γένη τῶν ἀνθρώπων εἶναι, τὸ μὲν τῶν σπουδαίων, τὸ δὲ τῶν φαύλων. Καὶ τὸ μὲν τῶν σπουδαίων διὰ παντὸς τοῦ βίου χρῆσθαι ταῖς ἀρεταῖς, τὸ δὲ τῶν φαύλων ταῖς κακίαις »³.

« Καὶ οἱ μὲν (σπουδαῖοι) διὰ τὸ τὴν ἀρετὴν ἀδιαίρετον εἶναι, συλλα-

1. Αὐτόθι [202 - 203].

2. Αὐτόθι II, 6, 5 [91 - 92].

3. Αὐτόθι II, 6, 6 [199].

βόντες πάσας κέκνηντα τὰς ἀρετάς· οἱ δὲ (φauλοι) αὐτὰ διὰ τὸν ἐναντίον λόγον πάσας τὰς κακίας »¹.

Ταῦτα ἐδίδασκον ὁ *Ζήνων* καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ *Ζήνωνος* εἰς τὴν Στωάν, μίαν ἀνωτάτην Σχολὴν ἣ ὁποία ἐπὶ 525 ἔτη (ἀπὸ τοῦ 300 π.Χ. ἕως τὸ 225 μ.Χ.) ἔδωσε τὰ εὐγενέστερα πνευματικὰ καὶ κοινωνικὰ στελέχη εἰς τὸν ἀρχαῖον κόσμον.

Ἐκλείσει τὰς πύλας τῆς ἡ Στωᾶ τὸ 225 μ.Χ. Τὸ κήρυγμά της ὅμως δὲν ἔπαυσε, διότι τὸ κήρυγμά της εἶχεν ὅλα τὰ γνωρίσματα τῆς γνησίας πνευματικότητος. Τὰ γνωρίσματα ἔκεινα τὰ ὁποῖα τὸ κάμνουν νὰ μὲν ἄθνατον.

Ἀκόμη καὶ σήμερον μετὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον, ὅτε ἐπηκολούθησε μία ταραχὴ καὶ σύγχυσις ἀξίων, ἔχομεν ἐπιστροφὴν εἰς τὸν Στωϊκισμόν καὶ τὰ διδάγματά του περὶ ἀξίας καὶ ἀπαξίας.

Ἐχομεν ὅμως τὴν ἔμπρακτον ἐπανακήρυξιν τοῦ τί εἶναι ἀρετὴ, τοῦ τί εἶναι σπουδαῖον, τοῦ τί εἶναι κατόρθωμα κατὰ ἓνα τρόπον μοναδικόν. Τοῦτο ἐπιτελεῖται πάλιν ἐδῶ εἰς τὴν Κύπρον διὰ τῶν πράξεων, τῶν ἡρώισμῶν καὶ τῶν θυσιῶν τῶν σημερινῶν Κυπρίων ἀγωνιστῶν.

Ἄλλ' ἂς ἐπανεέλθωμεν εἰς τὸ θέμα μας περὶ τῶν σκοπῶν τῆς ζωῆς.

Τί ἀξίζει εἰς τὴν ζωὴν, ποῖαι εἶναι αἱ ἀξίαι τῆς ζωῆς ἀποτελοῦν τὰ νέα ὀνόματα διὰ τοὺς σκοποὺς καὶ τὸ εἶδος τοῦ βίου. Τὴν ὀρολογίαν περὶ ἀξίων εἰσήγαγεν, ὡς ἀνεφέραμεν, κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ὁ Nietzsche. Τὴν εἰσήγαγεν ἐκ νέου μᾶλλον, μὲ τὸ σύγγραμμά του «Γενεαλογία τῆς Ἡθικῆς», τὸ 1887. Τὸ ἔργον του ἐκεῖνο ἔγραψε διὰ νὰ κηρύξῃ μίαν πνευματικὴν ἐπανάστασιν, νὰ θραύσῃ, ὅπως λέγει, τὰς πλάκας τῶν παλαιῶν ἀξίων, τῆς ἀγάπης, τῆς ταπεινοφροσύνης, τῆς ἀνεκτικότητος καὶ νὰ τὰς ἀντικαταστήσῃ μὲ ἄλλας, περιλαμβανούσας τὰς νέας ἰδικὰς του ἀξίας, τὴν σκληρότητα, τὴν δύναμιν, τὴν ὑπερηφάνειαν, τὴν συντριβὴν τῶν ἀδυνάτων.

Ἡ ἰδεολογία ἐκείνη τοῦ Nietzsche ἦτο γέννημα τῆς περὶ ζωῆς θεωρίας τοῦ Δαρβινισμοῦ, τῆς δεχομένης τὸν ἀγῶνα περὶ ὑπάρξεως ὡς αἰτίαν γεννῶσαν τὴν ζωὴν καὶ προάγουσαν αὐτήν. Μιᾶς θεωρίας ἣ ὁποία ἀνεσκευάσθη ἐξ αὐτῶν τῶν ἐμπειρικῶν δεδομένων, διότι τὴν ποικιλίαν τῶν ἐμβίων ὄντων δὲν τὴν ἐγέννησεν ὁ ἀγὼν περὶ ὑπάρξεως, ἀλλὰ μία δημιουργὸς ἀρχὴ ἐκφαινομένη εἰς τὴν φύσιν, ὡς δρῶσα ὑπὲρ τὴν ὕλην καὶ τὰς τυφλὰς δυνάμεις.

Τὴν ἀρχὴν ταύτην ἔβλεπον ἀκριβῶς οἱ πρόγονοί μας συνεχῶς, ἀπὸ τοῦ Ὀμήρου μέχρι τοῦ Πλωτίνου. Ἐβλεπον εἰς τὸ σύμπαν μίαν ἡθικὴν ἀρχὴν ἐγγυῆτριαν καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἡθικῆς.

Ὁ Ζήνων κάμνων διάκρισιν κατορθωμάτων καὶ ἁμαρτημάτων ἐτόνιζε, φιλοσοφικῶς πλέον, ὅτι ὁ φαῦλος ἀνθρώπος ἀσεβεῖ πρὸς τὸ θεῖον. «Τὸ παρὰ τὴν βούλησιν πράττεισθαι τοῦ Θεοῦ ἀσεβείας εἶναι τεκμήριον. Τῶν

γὰρ θεῶν οἰκειουμένων μὲν τῇ ἀρετῇ καὶ τοῖς ταύτης ἔργοις, ἀλλοτριουμένων δὲ τῇ κακίᾳ καὶ τοῖς ἀπὸ ταύτης συντελουμένοις, τοῦ δ' ἁμαρτήματος ὄντος ἐνεργήματος κατὰ κακίαν, κατεφαίνεται πᾶν ἁμάρτημα ἀπαρεστόν θεοῖς ὑπάρχον (τοῦτο δ' ἐστὶν ἀσέβημα), καὶ καθ' ἕκαστον γὰρ ἁμάρτημα ὁ φαῦλος ἀπαρεστόν τι ποιεῖ θεοῖς»¹.

Παρὰ τὰς ὑπερβολὰς τῆς ἡ θεωρίας τοῦ Nietzsche περὶ ἀξιών ἐκέντρι-
σεν ἐκ νέου τὴν ἔρευναν τοῦ θέματος περὶ τῶν σκοπῶν τῆς ζωῆς.

Ἡ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἀνάπτυξις τῆς τεχνικῆς καὶ τῆς οἰκο-
νομίας μὲ τὸν πλοῦτον τῶν ὕλικῶν ἀγαθῶν, ἡ ἀνάπτυξις τῶν βιολογικῶν
ἐπιστημῶν μὲ τὴν πρόληψιν τῶν βλαβῶν τῆς ὑγείας ἐγένοντο ὅροι εὐνοοῦν-
τες πλῆθος νέων ἀπασχολήσεων τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐκεῖθεν ἀνέκλυψεν ἐκ νέου τὸ παλαιὸν πρόβλημα, ὑπὸ ἄλλο ἔνδυμα καὶ
ὑπὸ τὴν διπλὴν μορφήν, 1ον τοῦ καθορισμοῦ ὅλων τῶν εἰδῶν τῶν ἀξιών καὶ
2ον τοῦ καθορισμοῦ τῆς ὁρθῆς ἱεραρχήσεως τῶν ἀξιών.

Εἶδη ἀξιών προσδιωρίσθησαν ὅτι εἶναι τὰ ἑξῆς:

1ον. *Αἱ ὕλικαι ἀξίαι*. Εἶναι αἱ τροφαί, τὰ ἐνδύματα, αἱ κατοικίαι, τὰ
δημιουργήματα τῆς βιομηχανίας, ἡ συγκοινωνία καὶ ὅλα τὰ ἄλλα τὰ ἀποτε-
λοῦντα τὰ μέσα καὶ τὰς εὐκολίας τῆς ζωῆς.

2ον. *Αἱ βιολογικαὶ ἀξίαι*. Εἶναι ἡ ὑγεία, ἡ σωματικὴ δύναμις καὶ ἀντοχή,
τὸ κάλλος, ἡ αἰσιόδοξος διάθεσις, ἡ ἄνεσις καὶ ἡ διασκέδασις καὶ ὅλα ὅσα
εὐνοοῦν καὶ διατηροῦν τὴν ζωὴν.

3ον. *Αἱ ἠθικαὶ ἀξίαι*. Εἶναι ἡ εὐγένεια, ἡ βοήθεια πρὸς τὸν ἔχοντα ἀνάγκη-
ν, ἡ εἰλικρίνεια, ὁ αὐτοσεβασμός, ἡ δημιουργικὴ δρᾶσις, ἡ μέριμνα πρὸς
ὑπέρβασιν τοῦ ἀτομισμοῦ καὶ τοῦ ἐγωῖσμοῦ, ἡ τάσις πρὸς προαγωγὴν τοῦ
συνόλου καὶ ἡ θυσία χάριν τούτου.

4ον. *Αἱ καλλιτεχνικαὶ ἀξίαι*. Εἶναι ἡ αἴσθησις τοῦ ὡραίου τόσον εἰς τὴν
φύσιν, ὅσον καὶ εἰς τὴν τέχνην, ἀλλὰ καὶ ἡ δημιουργία τοῦ ὡραίου.

5ον. *Αἱ θεωρητικαὶ ἀξίαι*. Εἶναι ἡ γνῶσις τῶν πραγμάτων καὶ φαινομέ-
νων, ἡ μόρφωσις, ἡ προαγωγή τῆς ἐπιστήμης καὶ ἡ ὅξυνσις τῆς διανοίας.

6ον. *Αἱ θρησκευτικαὶ ἀξίαι*. Εἶναι ἡ κατανόησις τῆς θέσεως τοῦ ἀνθρώ-
που ἐντὸς τοῦ σύμπαντος, ἡ σχέσις ἐξαρτήσεως ἀπὸ τὴν πηγὴν τοῦ Εἶναι
καὶ ἡ προσέγγισις πρὸς τὸ θεῖον.

Τὸ δευτερον θέμα, τῆς ἱεραρχήσεως τῶν ἀξιών διηρευνήθη ὡς ἑξῆς:

Μερικοὶ ὑπεστήριξαν, ὅτι δὲν ὑπάρχει σταθερὸν μέτρον προτιμήσεως
μεταξὺ τῶν ἀξιών, ἀλλ' ὅτι ὅλαι αἱ ἀξίαι εἶναι περιοδικῶς ἐξ ἴσου ἐπιδιώ-
ξιμοι. Τί θὰ προτιμήσωμεν ἐκάστοτε εἶναι, εἶπον, ζήτημα μόδας. Ἐρχονται
ἐποχαί, ὅπου ἐν εἶδος ἀξιών θεωρεῖται ὡς προτιμητέον καὶ οἱ περισσότε-
ροι ἐπιδίδονται εἰς αὐτάς. Ἄλλαι πάλιν ἐποχαί θὰ ἐπιδοθοῦν εἰς ἄλλας ἀξίας.

« Ἄλλοι καιροί, ἄλλα ἤθη ». Καμμία, λέγουν, ἀπὸ τὰς ἐποχὰς δὲν ἔχει περισσότεραν δικαίωσιν ἐναντι τῶν ἄλλων.

Εἰς τὸ σημεῖον ὅμως αὐτὸ ὑπάρχει ὁ κόμβος τοῦ ὅλου ἠθικοῦ προβλήματος διὰ τὸν καθορισμὸν τῶν σκοπῶν τῆς ζωῆς.

Μόδα δὲν ὑπάρχει ὡς πρὸς τὴν ἐκτίμησιν τῶν εἰδῶν τῶν ἀξιῶν μεταξὺ των. Ὑπάρχει μία σταθερὰ ἱεραρχία μεταξὺ αὐτῶν καὶ διάκρισις ἀνωτέρου καὶ κατωτέρου, ἡ ὁποία ἰσχύει ὑπεράνω τόπου καὶ χρόνου.

Ἐὰν ἐξετάσωμεν τὴν συνείδησιν τῶν εὐγενεστέρων ἀντιπροσώπων τοῦ εἵδους ἄνθρωπος, θὰ ἴδωμεν, ὅτι ὠρισμένα εἶδη ἀξιῶν ἀναγνωρίζονται συνεχῶς ὡς ἀνώτερα. Ἄλλο εἶναι τὸ ζήτημα, ἐὰν πᾶσα ἐποχὴ ἔχη καὶ τὴν δύναμιν, νὰ πραγματοποιήσῃ ὅσα αἰσθάνεται ὡς ἀνώτερα.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφισβήτησις, ὅτι ἐν γευστικὸν φαγητὸν μᾶς παρέχει μίαν ἀπόλαυσιν. Ἀνωτέραν ὅμως ἀπόλαυσιν αἰσθανόμεθα ἀπὸ τὴν συνάντησιν μὲ ἕνα ἀγαπητὸν μας πρόσωπον. Ἀκόμη ἀνώτερα μᾶς εἶναι ἡ ἱκανοποίησις, ἐὰν μᾶς δοθῇ ἡ εὐκαιρία νὰ σώσωμεν ἐν πρόσωπον πού ἐκινδύνευε. Ἰδιάζουσα εἶναι ἐπίσης ἡ συγκίνησις μας ἀπὸ μίαν μουσικὴν ἀκρόασιν. Ὁμοίως διάφορος εἶναι ἡ ἐντύπωσίς μας ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν ἐνὸς ἐξαιρετοῦ συγγράμματος. Κάτι τὸ ἀνώτατον τέλος εἶναι νὰ δώσωμεν τὴν ζωὴν μας ὑπὲρ μιᾶς μεγάλης ὑποθέσεως, πατριωτικῆς ἢ πνευματικῆς.

Εἰς ὅλα τὰ ἀναφερθέντα παραδείγματα ἔχομεν ἀξίαις. Ὑπάρχει ὅμως μία ποιοτικὴ διαφορὰ μεταξὺ τῶν εἰδῶν τούτων ἀξιῶν.

Ἡ ἱκανότης πρὸς ποιοτικὴν διάκρισιν ἀνωτέρου καὶ κατωτέρου ἀποτελεῖ τὴν κλεῖδα εἰς τὸ πῶς νὰ ζῇ κανεὶς. Καλὸν εἶναι τὸ ἐκάστοτε ἀνώτερον, κακὸν δὲ ἡ προτίμησις τοῦ κατωτέρου. Ὁ Δημόκριτος, ὁ ὁποῖος πλὴν τῆς ἀτομικῆς θεωρίας ὑπῆρξε καὶ διδάσκαλος μιᾶς ὑψηλῆς ἠθικῆς, λέγει σχετικῶς εἰς ἐν ἀπόσπασμά του « *Ἀμαρτίας αἰτή ηἰ ἀμαθία τοῦ κρέσσονος* »¹. Ὅταν δὲν δύνασαι νὰ γνωρίσης, νὰ διακρίνης τὸ κρεῖσσον, τὸ ἀνώτερον, τότε ἀποτυχάνεις εἰς τὴν ζωὴν.

Γεννᾶται ἤδη τὸ ζήτημα, μήπως δυνάμεθα νὰ συντάξωμεν ἕνα πῖνακα ἱεραρχημένων ἀξιῶν, τὸν ὁποῖον νὰ μάθωμεν ἀπ' ἑξῆς, ὥστε νὰ τὸν ἔχομεν ὑπ' ὄψιν μας κατὰ τὰ πράξεις μας.

Τὸ πρόβλημα δὲν εἶναι τόσον ἀπλοῦν. Βεβαίως εἰς ὅλους τοὺς ἀνωτέρους πολιτισμούς, καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς ὁ ἀλτρουϊσμὸς ἀναγνωρίζεται καὶ ἀναγνωρίζεται, ὅτι εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τὸν ἐγωϊσμὸν, ἡ συμπάθεια καὶ ἡ βοήθεια πρὸς τὸν ἔχοντα ἀνάγκην ἀνώτερα ἀπὸ τὴν ἀδιαφορίαν καὶ τὴν σκληρότητα, ἡ δημιουργὸς δρᾶσις ὑψηλότερα ἀπὸ τὴν ὀκνηρίαν καὶ τὸν παρασιτισμὸν, ἡ εὐκρίνεια ἀπὸ τὸ ψεῦδος, ὁ φωτισμὸς τοῦ νοῦ ἀπὸ τὴν

1. Ἄπ. 33 (Diels H., *Fragmente der Vorsokratiker*, II, 160).

ἀγροικίαν, ἡ εὐσέβεια καὶ ἡ κατάνυξις πρὸ τοῦ μυστηρίου τοῦ κόσμου ἀπὸ τὴν ἀντίληψιν, ὅτι τὸ σύμπαν εἶναι γέννημα τυφλῶν δυνάμεων, ἡ ἀγάπη καὶ ἡ θυσία διὰ τὴν ἐλευθερίαν ἀνωτέρα ἀπὸ τὸ δουλικὸν φρόνημα. Ὅμως εἰς ἐκάστην συγκεκριμένην περίπτωσιν ἕκαστον πρόσωπον θὰ καθορίσῃ ὑπὸ ἰδίαν του εὐθύνην τί εἶναι τὸ ἀνώτερον καὶ τί εἶναι τὸ κατώτερον. Ἐκεῖ ἀκριβῶς ἔγκειται καὶ ἡ ἀξία ἐκάστου προσώπου.

Ὁ καθορισμὸς αὐτὸς γίνεται μὲ μίαν ἰδιάζουσαν ψυχικὴν δύναμιν, τὴν ὁποίαν ὅλοι φέρουν ἐμφύτως. Ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ ἀποτελεῖ ἓνα κόσμον ὁλόκληρον. Ἐχομεν τὰ σωματικά μας αἰσθητήρια, μὲ τὰ ὁποῖα διακρίνομεν τὰ πράγματα ὡς ὄγκους καὶ χρώματα, διακρίνομεν τὰ φαινόμενα ὡς κινήσεις καὶ μεταβολάς, μετροῦμεν τὸ πλῆθος καὶ τὴν ποσότητα. Ἡ ἀντίληψις δι' αὐτῶν εἶναι τόσον σαφεστέρα, ὅσον δεύτεραι εἶναι αἱ αἰσθήσεις μας.

Ἐχομεν ἀκόμη μίαν ἄλλην ψυχικὴν δύναμιν μὲ τὴν ὁποίαν ἐξετάζομεν τὰ δεδομένα τῶν αἰσθήσεων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τῆς ὁμοιότητος ἢ διαφορᾶς, τοῦ αἰτίου καὶ τοῦ ἀποτελέσματος, τὰ κατατάσσομεν εἰς ὁμάδας καὶ ἀνευρίσκομεν τὰς σχέσεις των. Ἡ δύναμις αὕτη εἶναι ἡ λογικὴ δύναμις, τῆς ὁποίας ἡ κανονικὴ μορφὴ ὀνομάζεται *εὐφυΐα*. Ὅσον εὐφυέστερον εἶναι ἓν πρόσωπον, τόσον εὐκολώτερον ἀνακαλύπτει ὁμοιότητας ποὺ δὲν φαίνονται, ἢ αἰτίας μὴ ὁρατὰς ἐκ πρώτης ὄψεως.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὴν ἀντίληψιν διὰ τῶν αἰσθήσεων καὶ ἀπὸ τὴν εὐφυΐαν ἔχομεν ἀκόμη καὶ μίαν ἄλλην ψυχικὴν δύναμιν. Ἐχομεν μίαν ἐσωτερικὴν εὐαισθησίαν πρὸς διάκρισιν τοῦ ἐκάστοτε ἀνωτέρου καὶ κατωτέρου. Αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν δύναμιν πρέπει νὰ ἀναπτύξωμεν καὶ ἐξελιξώμεν, διὰ νὰ δυνάμεθα ἐκάστοτε νὰ εὐρίσκωμεν τοὺς ὀρθοὺς σκοποὺς τῆς ζωῆς μας.

Ὁ βαθμὸς ἀριότητος ἀντιλήψεως διὰ τῶν αἰσθήσεων μᾶς παρέχεται ἔτοιμος κατὰ τὴν γέννησίν μας. Ἡ εὐφυΐα πρὸς διάκρισιν τῶν ὁμοίων καὶ διαφόρων, τῶν οὐσιωδῶν καὶ ἐπουσιωδῶν, τῶν αἰτίων καὶ ἀποτελεσμάτων προάγεται μὲ τὴν παρατήρησιν καὶ τὴν μελέτην πραγμάτων καὶ φαινομένων.

Ἡ ἀξιολογικὴ εὐαισθησία ὅμως ἀναπτύσσεται, ἐὰν τὸ θελήσωμεν. Ἐὰν ἐπιμένωμεν νὰ προσέχωμεν τὰ εἶδη τῶν ἀξιῶν καὶ νὰ κατανοῶμεν ἔσθθεν τὴν ποιότητα ἐκάστου. Ἀκόμη καὶ ὁ ἀπλούστερος ἄνθρωπος ἡμπορεῖ, ἐὰν θέλῃ, νὰ ἀσκήσῃ τὸν ἑαυτοῦ εἰς τὸ νὰ διακρίνῃ ἀξίας, νὰ πραγματοποιῇ ἀξίας καὶ νὰ ἱεραρχῇ ἀξίας. Ἡ συνεχὴς συζήτησις μὲ τὸν ἑαυτόν μας, ἡ αὐτο-συγκέντρωσις, ἡ ἀποτίμησις καὶ τῶν ἰδικῶν μας πράξεων καὶ τῶν πράξεων καὶ ἰδεῶν τῶν ἄλλων ἐκλεπτύνουν τὸ ἐσωτερικόν μας τοῦτο αἰσθητήριον.

Ἡ ἐποχὴ μας ἐλάτρευσε ὡς ἀνωτάτην ἀνθρωπίνην ἰδιότητα τὴν εὐφυΐαν. Πράγματι ἡ σημασία της ἐδείχθη σπουδαία καὶ τὰ ἔργα της ἀξιόλογα. Ὅμως παρ' ὅλην τὴν τεχνικὴν πρόοδον εἰς τὴν ὁποίαν ἐφθάσαμεν δι' αὐτῆς, ὁμολογοῦμεν ὅλοι, ὅτι δὲν εὕρομεν τὴν ὁλοκλήρωσιν τῆς ψυχῆς μας. Γύρω μας καὶ ἐντὸς μας βλέπομεν νὰ ὑπάρχῃ κάτι τὸ ἀνικανοποίητον. Ἡ πρόοδος δὲν

μᾶς ἔδωκε τὴν ἁνωτέραν ζωὴν, ποὺ ἐπεριμέναμεν. Δὲν μᾶς τὴν ἔδωκε, διότι δὲν τὴν ἀνεζητήσαμεν μὲ τὸ κατάλληλον αἰσθητήριον.

Δὲν εἶναι δὲ μόνον τὸ αἰσθητήριον ποὺ εἶναι διαφορετικόν, ἀλλὰ καὶ ὁ τρόπος τῆς μαθήσεως εἶναι διαφορετικός. Μίαν λογικὴν ἀλήθειαν περὶ σχέσεων ὕλικῶν πραγμάτων, μόλις μοῦ παρουσιασθῇ σαφῶς, τὴν ἀποδέχομαι χωρὶς κόπον. Διὰ τὰ κάμω ὅμως μίαν προτίμησιν τοῦ ἁνωτέρου χρειάζομαι μίαν προσπάθειαν τῆς βουλήσεως. Πρέπει νὰ νικήσω τὴν ροπὴν πρὸς τὸ ἄκοπον, πρὸς τὸ εὐχάριστον, πρὸς τὸ ἀτομικὸν καὶ ἐγωϊστικόν.

‘Ο Σενέκας, τραφεὶς μὲ τὰ φιλοσοφικὰ διδάγματα τῶν Στωϊκῶν, παρουσίαζε τὸ γεγονός τοῦτο μὲ μίαν λατινικὴν ρῆσιν του, ποὺ ἀπέβη περίφημος. Λέγει σχετικῶς :

« Video meliora proboque. Deteriora sequor ».

« Βλέπω τὰ ἁνώτερα καὶ τὰ ἐπιδοκιμάζω. Ἀκολουθῶ ὅμως τὰ κατώτερα ».

Ὑποστηρίζεται κοινῶς, ὅτι σκοπὸς τῆς ζωῆς εἶναι ἡ εὐτυχία. Ὅμως δὲν μᾶς ἐπαρκεῖ ὁ σκοπὸς αὐτός. Ὁ ἄνθρωπος ἀποβλέπει εἰς τὸ ἁνώτερον, ἔστω καὶ ἂν τοῦτο θὰ τοῦ στοιχίσῃ θλίψεις ἢ δάκρυα ἢ καὶ τὸν θάνατον ἀκόμη.

Ὅταν ἀναβῇ ὅμως ἔως ἐκεῖ, ἀντιλαμβάνεται μορφὰς ζωῆς, τὰς ὁποίας δὲν ὑποπεύεται κἂν ὁ προβαλὼν ὡς σκοπὸν ζωῆς τὴν ἔλλειπιν μόθων, κινδύνων καὶ θυσιῶν.

Τὴν ἄνοδον αὐτὴν πρὸς ὑψηλοτέρας μορφὰς ζωῆς δύναται νὰ πραγματοποιήσῃ κάθε ἄνθρωπος, ἀσχέτως ἐπαγγέλματος, ἀρκεῖ νὰ ἔχῃ ὑπ’ ὄψιν του, ὅτι πρέπει νὰ εὐρύνῃ τὸν ἀξιολογικὸν του ὀρίζοντα καὶ νὰ ἐκλεπτύνῃ τὸ ἔσωτερικόν του αἰσθητήριον.

Ἄς ἀσκηθῶμεν λοιπόν, νὰ βλέπωμεν ὅλον τὸ πλάτος τῶν ἀξιῶν καὶ τὴν ἱεράρχησίν των μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς, διὰ τὰ δυνηθῶμεν νὰ μυσῶμεν διὰ τῆς παιδείας τοὺς τροφίμους μας, εἰς τὸ νὰ βλέπουν σαφῶς τὰ ὑψηλὰ καὶ τὰ ἁνώτερα, καὶ νὰ ἀγωνίζονται συνεχῶς ὑπὲρ αὐτῶν.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΠΕΤΣΙΕΡΗΣ